

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
Інститут права ім. князя Володимира Великого

МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.
Київ, МАУП, 19 травня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 67.9(4УКР)304я43
А43

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

За загальною редакцією канд. юрид. наук *Р. Б. Прилуцького*

Актуальні проблеми цивільного і господарського права: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 19 трав. 2006 р. / За заг. ред. Р. Б. Прилуцького. — К. : МАУП, 2007. — 268 с. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-735-8

Розглядаються загальні проблемні науково-теоретичні питання співвідношення цивільного і господарського права, шляхів подальшої кодифікації цивільного та господарського законодавства, правового регулювання зобов'язально-договірних відносин, правового статусу суб'єктів господарювання, цивільних і господарських відносин, речові права та інші проблеми, що ставляться наукою цивільного і господарського права та юридичною практикою.

Для правників — науковців, викладачів, аспірантів, пошукачів і студентів юридичних навчальних закладів, широкого кола правників-практиків.

ББК 67.9(4УКР)304я43+67.304я43

ISBN 978-966-608-735-8

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Короткін І. В. <i>Проблеми кодифікації господарського права</i>	110
Костюк В. М. <i>Деякі аспекти співвідношення цивільної і трудової правосуб'єктності у контексті побудови ефективної моделі національного права України</i>	118
Кудрявцева В. В. <i>Інвестиційний кодекс як логічний крок розвитку інвестиційного законодавства України</i>	124
Луценко О. К. <i>Актуальні проблеми шлюбного договору в аспекті цивільно-правових договорів</i>	130
Мельниченко О. І. <i>Відповідальність за недобросовісну конкуренцію, пов'язану із неправомірним використанням об'єктів промислової власності</i>	139
Мещерякова Т. С. <i>До проблеми розвитку інституту неспроможності в Україні</i>	167
Мілаш В. С. <i>Підприємницький комерційний договір: проблема визначення змісту правової категорії (поняття)</i>	175
Міхатуліна О. М. <i>Порівняльне господарське законодавство і шляхи його застосування в господарському праві України</i>	181
Павлик Л. З. <i>Проблеми гармонізації законодавства України до права Європейського Союзу</i>	190
Перець В. І., Степанова В. В. <i>До проблеми законодавчого визначення організаційно-правових форм юридичних осіб</i>	201
Прилуцький Р. Б. <i>Щодо поняття та організаційно-правових форм біржі</i>	208
Радченко Г. О. <i>Проблемні питання винаходу як об'єкта права інтелектуальної власності</i>	225
Розгон О. В. <i>До питання про обов'язкову частку у спадщині</i>	235

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В АСПЕКТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

Висвітлена правова природа шлюбного договору як цивільно-правового договору, вказано на розбіжності між Сімейним і Цивільним кодексами України, а також подані пропозиції щодо вдосконалення та гармонізації законодавства, що регулює інститут шлюбного договору.

Правове регулювання інститут шлюбного договору отримав у 1991 р. під назвою “шлюбний контракт”, а у 2002 р. З. Ромовська, головний упорядник Сімейного кодексу України, вжила термін “шлюбний договір”, пояснюючи це українізацією правничої термінології. Тому можемо сказати, що шлюбний договір є новим для незалежної України інститутом сімейного права, що вимагає в умовах сьогодення ретельного вивчення законодавства і практики його застосування.

Запровадження в національне правове життя шлюбного договору, який надає широкі можливості подружжю та нареченим врегулювати свої майнові права, уникнути довгих і неприємних судових тяганин з розподілу майна в разі розлучення, а найголовніше — захистити і забезпечити інтереси дітей, є безперечним кроком уперед у врегулюванні сімейних правовідносин. На жаль, сьогодні можна констатувати і те, що цей інститут ще не набув широкого поширення.

Нині, незважаючи на існування певних колізійних норм, на запитання: “Чи варто укласти шлюбний договір?” — майже всі практикуючі юристи дають ствердну відповідь, тому що:

- зменшується ризик лишитися після розлучення ні з чим;
- ви закріплюєте за собою свою власність;
- шлюбний договір організовує спільне життя і стримує від необдуманих крайнощів (наприклад, усвідомлюючи знач-

ні матеріальні витрати при розлученні, подружжя ще раз подумає про нагальність розриву шлюбу);

- забезпечується майбутнє дітей;
- може визначити умови і порядок утримання одного з подружжя під час чи після розірвання шлюбу.

Історія шлюбного договору триває вже багато століть. Поняття такого договору з'явилося на теренах Української держави досить давно. Ще за часів Київської Русі шлюбні угоди укладали між собою особи княжого роду, згадаймо класичний приклад — між княжною Анною Ярославною і французьким королем Генріхом I. Шлюбний договір спочатку укладався усно, а починаючи з XVII ст. — у письмовій формі (це зумовлювалося передусім тим, що в якості приданого сторони одержували земельні ділянки). Своєрідною історичною віхою можна назвати введення у сімейне законодавство інституту шлюбного контракту. Законом України від 23 червня 1992 р. “Про внесення змін і доповнень у Кодекс про шлюб і сім’ю Української РСР” у КпШС України була внесена ст. 27¹ “Право подружжя на укладення шлюбного контракту”. З цього моменту шлюбний договір вперше одержав своє юридичне “виправдання” [9, 15–17].

Шлюбний договір — це угода про вирішення спірних питань життя сім’ї, укладена між особами, які беруть шлюб, або подружжям. За тлумаченням В. Борисової, шлюбний договір може розглядатись як згода наречених або подружжя щодо встановлення майнових прав та обов’язків подружжя, пов’язаних з укладенням шлюбу, його існуванням і припиненням.

Неможливо визначити правову природу шлюбного договору достеменно, не розглянувши правову природу самого шлюбу. На нашу думку, на сучасному етапі розвитку суспільства шлюб, а саме факт його реєстрації (укладення), є своєрідним цивільно-правовим договором. Мета будь-якого договору — отримання матеріальних чи нематеріальних благ, досягнення мети. За суб’єктним складом, шлюб є союзом чоловіка і жінки, тобто чітко визначено, між ким може бути укладений такий договір. Предметом договору є сімейні блага. Мета — спільне проживання, народження дітей, спільне користування майном, накопичення матеріальних благ. Такий договір, як шлюб, є безоплатним (хоча така думка ще підлягає оспорованню) та консенсуальним (оскільки спочатку відбувається досягнення

особами згоди щодо укладення шлюбу, а вже потім сам факт його укладання із відповідними наслідками), основним (на його підставі може укладатись шлюбний договір).

Епоха ринкових відносин наклала свій відбиток і на сімейні відносини. Вступаючи у шлюб, особи не лише керуються своїми внутрішніми переконаннями, а й передбачають на майбутнє матеріально-правові наслідки. Реєструючи шлюб, особи сподіваються на певні відповідні цій дії кроки — народження дітей, задоволення фізіологічних потреб, спілкування, захищеність.

З викладеного доходимо висновку, що в теорії сімейного права шлюб можна вважати природним договором, тобто таким, що продиктований природою і закріплений законом.

Шлюбний договір, на наш погляд, за своєю природою є цивільно-правовим договором. На підтвердження цього вважаємо за доцільне провести порівняльну характеристику Сімейного кодексу України (далі — СКУ) та Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ).

Загальна характеристика договору за ЦКУ	Шлюбний договір за СКУ
1. Договір — це домовленість двох чи більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільно-правових обов’язків. Договір є двостороннім, якщо правами та обов’язками наділені обидві сторони (ст. 626).	1. Шлюбний договір — угода про вирішення спірних питань життя сім’ї, укладена між особами, які беруть шлюб, або подружжям. Шлюбний договір є двостороннім (суб’єкти — подружжя або особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу). Шлюб — зареєстрований союз чоловіка і жінки (ст. 93, 21). Шлюбний договір спрямований на врегулювання між сторонами майнових відносин (ст. 93).
2. Сторони є вільними в укладенні договору (ст. 627).	2. Шлюбний договір може бути укладений особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям (ст. 92). Сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками.
3. Зміст договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними (ст. 628).	3. Шлюбним договором можуть визначатись майнові права та обов’язки подружжя, у тому числі як батьків (ст. 93).

4. Обов'язковість договору для виконання сторонами (ст. 629).	4. Положення про обов'язковість виконання шлюбного договору його сторонами не міститься в СКУ, оскільки прямо впливає із положень ЦКУ.
5. Строк договору є час, упродовж якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору (ст. 631).	5. У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків, також у договорі може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу (ст. 96).
6. Форма правочину — в усній чи письмовій формі (п. 1 ст. 205). Щодо правочинів, які належить вчиняти у письмовій формі, законами встановлена письмова форма (п. 4 ст. 208).	6. Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується (ст. 94).
7. Зміна або розірвання договору — лише за згодою сторін. Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною (ст. 651). Зміна або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір (ст. 654).	7. Шлюбний договір може бути змінено подружжям. Угода про зміну шлюбного договору нотаріально посвідчується (ст. 100). На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дітей, що мають істотне значення (ст. 100). Подружжя має право відмовитися від шлюбного договору (ст. 101).

З порівняльної характеристики чітко видно, що основні положення шлюбного договору відповідають усім вимогам, що встановлені до укладення, регулювання, зміни і припинення договорів у цивільному праві.

Відповідно до ч. 2 ст. 238 ЦКУ не допускається укладення через представника угоди, яка за своїм характером може бути укладена лише особисто. Існує думка, що шлюбний договір належить саме до таких угод. Але висновок, що шлюбний договір за своєю природою є цивільно-правовим договором, дає право особі відповідно до ЦКУ на представництво своїх інтересів за її дорученням і згодою. Повноваження представника — це те коло прав і обов'язків, які покладаються на нього і надані довірительом, тобто особою, яку представляють. Це положення впливає зі

змісту ч. 1 ст. 238 ЦКУ. Отже, ідеальним здається варіант, коли сторони складають умови шлюбного договору разом із своїми адвокатами. Окрім того, СКУ не встановлює чіткої вимоги про заборону укладання шлюбного договору через представника. Можна зробити висновок, що укладення шлюбного договору через представника, який має нотаріально посвідчену довіреність саме на вчинення такої дії в інтересах свого довірителя, все ж таки теоретично можливе.

Підвищений інтерес становить п. 2 ст. 92 СКУ, який встановлює порядок укладення шлюбного договору, однією із сторін якого є неповнолітня особа. Для того щоб неповнолітня особа могла укласти шлюбний договір до укладення шлюбу, необхідна нотаріально посвідчена згода обох батьків (піклувальника). Вважаємо, що закріплення зазначених вище положень в СКУ є, безумовно, позитивним кроком у врегулюванні відносин укладення шлюбного договору, адже така законодавча модель спрямована саме на захист прав та інтересів неповнолітніх. Аналогічні позиції закріплені і в ЦКУ, ст. 34 якого встановлено повну дієздатність особи з 18 років. Але водночас у п. 2 ст. 34 та п. 1 ст. 35 ЦКУ встановлено, що особа може набути (їй може бути надано) повну дієздатність і до досягнення 18-річного віку. Це можливе за умови вступу у шлюб або народження дитини (для чоловіка це запис його імені у свідоцтві про народження дитини як батька). Законодавець виходить з міркування про те, що вказані події в житті людини є одними з визначальних для майбутнього особи, ці кроки мають бути поміркованими та зваженими. Тому згода батьків на укладання шлюбного договору одруженій неповнолітній особі не потрібна.

Відповідно до ст. 22 ч. 1 СКУ мінімальним віком для обрання шлюбу жінками є 17 років, а чоловіками — 18 років. У будь-якому разі дівчина у 17 років змушена звертатись до своїх батьків за їхньою згодою на укладення шлюбного договору. У п. 2 ст. 34 ЦКУ закріплено правило про те, що неповнолітня особа з обранням шлюбу набуває повної дієздатності. Із викладеного вище справедливо виникає запитання: як сталося так, що у 17 років жінка може взяти шлюб, але не може бути самостійною при укладанні шлюбного договору до реєстрації шлюбу і потребує на це згоду батьків (піклувальника). Вважаємо, що на підставі викладеного можна зробити висновок, що все ж таки тео-

ретично можливе надання права жінці у віці від 17 до 18 років укладати шлюбний договір без згоди батьків (піклувальника). У протилежному разі зберігається невідповідність і суперечливість між СКУ і ЦКУ.

Згідно із ч. 5 ст. 93 СКУ за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації. Це положення викликає заперечення. Будь-який суб'єкт права (фізична, юридична особа, держава) може передати за договором іншому суб'єкту право власності на нерухоме та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації. Власник має право володіння, користування та розпорядження належним йому майном (ст. 41 Конституції України; ч. 1 ст. 4 Закону України "Про власність", ч. 1 ст. 317 ЦКУ). Тому зазначимо, що умови шлюбного договору, які обмежують право власника розпоряджатися належним йому нерухомим та іншим майном, право на яке підлягає державній реєстрації, роблять договір недійсним, оскільки у такому разі він обмежує конституційні права (ч. 2 ст. 22 Конституції України) і правоздатність власника (ст. 27 ЦКУ). Як слушно зазначає Є. Ворожейкін, якщо право та інтерес громадянина порушуються, вони мають захищатися суспільством незалежно від ступеня близькості, що пов'язує суб'єктів [9, 165].

Така суперечливість із Конституцією та законами України віднайшла своє відображення у проекті закону України про внесення змін до Сімейного кодексу України, що був запропонований Кабінетом Міністрів України та прийнятий за основу Верховною Радою України 12 січня 2005 р. Так, п. 29 законопроекту пропонує взагалі виключити ч. 5 ст. 93 СКУ. Якщо ця поправка до СКУ буде прийнята, то з'явиться можливість уникнути довгих процедур розподілу майна в тих випадках, коли молоді люди до реєстрації шлюбу за спільні кошти придбали у власність певну нерухомість, а покупка оформлюється на одного з них. У цьому разі можна уникнути процесу доказування в суді факту внесення коштів обох сторін.

Необхідно звернути увагу на такі формулювання: "шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище", а також "сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо пра-

вового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства”. Розглянемо їх детальніше.

Поняття “надзвичайно невідгідне матеріальне становище” (п. 4 ст. 93 СКУ) можна вважати філософським, тобто дещо розпливчастим. СКУ не дає пояснення цього терміна. Сам по собі шлюбний договір, врегульовуючи майнові відносини подружжя, тобто порядок поділу майна та користування ним, уже зменшує обсяг прав одного з подружжя. Та у разі розподілу майна завжди залишається хтось “ображений”, тобто тут можна стверджувати, що він був поставлений у надзвичайно невідгідне матеріальне становище. На додачу це поняття є суто суб’єктивним, оскільки залежить від реального матеріального становища кожної зі сторін. Тому вважаємо, що, посвідчуючи шлюбний договір, нотаріус має звернути увагу на те, що реально має у власності кожна зі сторін, а також пересвідчитись, чи розуміють вони, в якому матеріальному становищі опиняться після вступу в силу договору.

Ч. 5 ст. 97 СКУ встановлює: “Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства”. Звичайно, таке поняття, як “моральні засади суспільства”, не регламентоване в законодавстві. Законодавець не вважає, що цю норму необхідно виключити, навпаки, вона має існувати, оскільки неможливо зафіксувати на законодавчому рівні всі життєві ситуації. Цивільним кодексом України закріплене положення про те, що власник має право користуватись своїм майном у будь-який спосіб, аби це не суперечило моральним засадам суспільства. Варто лише уявити собі судовий процес, на якому дружина обстоює одні моральні принципи, чоловік — інші, а суддя — треті. На нашу думку, під цим поняттям мають ся на увазі такі правила і принципи, які є усталеними в певній нації, місцевості, етнічній групі. Проблема з цього приводу може виникнути при посвідченні шлюбного договору нотаріусом, оскільки останній може вважати певні положення, які особи включили до договору, такими, що суперечать суспільній моралі, а для сторін шлюбного договору вони можуть бути цілком нормальними і прийнятними.

Вважаємо, що передбачення у шлюбному договорі умов, що регулюватимуть особисту поведінку, є доцільним, звісно, якщо

це є прийнятним для обох сторін і не буде суперечити загальним моральним засадам суспільства. Право передбачити певні правила поведінки може бути спрямоване на поліпшення умов життя дитини чи майбутніх дітей. Не встановлення санкцій за порушення норм поведінки не є перешкодою для їх передбачення в договорі. Закріпивши їх письмово, людина вже психологічно не зможе порушувати встановлених меж. Варіантів може бути безліч, але найголовніше — це взаємне бажання захистити свої права в майбутньому та реально оцінити перспективи спільного життя.

Література

1. *Конституція України* від 26 червня 1996 р. // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. *Сімейний кодекс України* від 10 січня 2002 р. // ВВР України. — 2002. — № 21–22. — Ст. 135.
3. *Цивільний кодекс України* від 16 січня 2003 р. // ВВР України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
4. *Закон України “Про власність”* від 7 лютого 1991 р. // ВВР України. — 1991. — № 20. — Ст. 249.
5. *Закон України “Про нотаріат”* від 2 вересня 1993 р. // ВВР України. — 1993. — № 39. — Ст. 383.
6. *Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Сімейного кодексу України”* від 12 січня 2005 р. № 2324-IV.
7. *Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім’ю України”* від 12 червня 1998 р. № 16.
8. *Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України*: Затв. наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 р. № 20/5 // Офіц. вісн. України. — 2004. — № 10. — Ст. 639.
9. *Жилинкова И. В.* Брачний контракт (договор). — Х., 2001.
10. *Кравчук В. М.* Зразки процесуальних документів. Стратегія і тактика цивільного процесу. — К., 2004.
11. *Лесняк В.* Коханню розрахунок не завадить // Вісн. Рівнинщини. — 2004. — № 18.
12. *Сакович О. М.* Правоотношения супругов по зарубежному законодательству // Журн. российского права. — 2003. — № 10.

13. Федоровська О. Подружня конституція // Газ. "Хрещатик". — 2004. — № 5.
14. Червоний Ю. С. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. — К., 2003.
15. Чефранова Е. А. Сделки, заключаемые между супругами // Юрид. мир. — 2003. — № 12.
16. Юридичні особливості фактичних шлюбних відносин // Юрид. журн. — 2004. — № 7.

This article illuminates the legal nature of the marriage contract as civil right contract, it is specified divergences between the Family and Civil code of Ukraine and also presents the ways of improvement and harmonization of the legislation which by the institute of the marriage contract is regulated.